RECONCEPTUALIZAREA DREPTULUI DIN PERSPECTIVĂ PARADIGMATICĂ

Rodica CIOBANU
CZU: 340.12 rod.ciobanu@gmail.com

Multitudinea problemelor cu care se confruntă societățile, statele și oamenii au determinat aprofundarea crizelor pe diverse dimensiuni și în diverse domenii și arii de activitate. În condițiile crizei pandemice globale și mai mult s-au acutizat unele aspecte problematice ale existenței umane, în special cele ce vizează eficiența și eficacitatea dreptului și, în particular, compartimentul care se resimte cu mai multă sensibilitate de către cetățeni și se înscriu în formula drepturilor fundamentale (dreptul la viață, dreptul la educație, dreptul la muncă, dreptul la libera circulație etc.).

În consecință, dreptul este marcat de o criză de identitate și validitate, având nevoie de instrumente, pentru a-și redobândi legitimitatea și validitatea [1]. Dintr-o perspectivă critică şi ținând cont de multiple critici și controverse, opinăm că se impune cu necesitate schimbarea de paradigmă în drept, schimbare ce urmează a lua în considerare marea diversitate a problemelor sociale și umane, dar și schimbarea tiparelor realităților în care se aplică dreptul, realități cărora până nu demult nu se acorda nicio importanță, dar care acum au devenit genul unor accesorii indispensabile contemporaneității (ne referim nu doar la realități virtuale, monedă virtuală etc., dar și la probleme de natură juridică ce s-au profilat în condițiile măsurilor luate de state în condițiile stării de urgență provocată de pandemie, completate de practicile imorale și ilegale ale unor reprezentanți ai instituțiilor de drept, lipsa de integritate, nihilism juridic etc.). În acest sens, V. Hanga [2, p.5, 68] menționează că există o „*Declaraţie de independenţă a Cyberspaţiului*”, în care se precizează: *Vom crea o civilizaţie a minţii în Cyberspaţiu. Fie ca ea să devină mai umană şi mai cinstită decât lumea pe care guvernele noastre au creat-o până acum*”. Cu mult a depășit așteptările această afirmație, în condițiile actuale, atunci când tehnologiile informaționale au devenit nu doar indispensabile, dar o unealtă inevitabilă în activitatea cotidiană și cea profesional-juridică,

calculatorul fiind un preţios instrument în procesul de învăţământ, în elaborarea actelor normative, darea unor decizii cu caracter repetitiv, în gestiunea informatică, reclamând cunoștințe, raționalitate, obiectivitate și responsabilitate. Dar în această conjunctură încă nimeni nu a anulat valoarea umană, onestitatea, corectitudinea, dreptatea etc. – acele valori în jurul cărora a fost construit dreptul și pe care a mizat umanitatea, în vederea asigurării echilibrului și ordinii. Realitatea de astăzi a inversat lucrurile, a reprioritizat valorile individuale, a determinat și permis haosul social. Aceeași realitate impune revizuirea stării existente și schimbarea de paradigmă. În *Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”* se menționează: **„**Republica Moldova se confruntă cu un șir de provocări și tendințe pe termen lung, atât la nivel național, cât și la nivel regional și global, care vor avea consecințe semnificative în următoarele decenii. Incertitudinea și imprevizibilitatea sunt în creștere și, prin urmare, trebuie aplicate noi paradigme de dezvoltare (...), care să ofere soluții privind viitorul educației, al locurilor de muncă, al ordinii sociale, relațiilor dintre cetățeni și stat, al schimbărilor demografice și schimbării climei, al asigurării egalității și justiției sociale’’ [3].

Ce este o paradigmă? Cea mai simplă formulă de explicare a paradigmei ne informează că aceasta este o construcție mentală, acceptată pe larg, care oferă unei comunități sau unei societăți, pentru o perioadă îndelungată, o bază pentru crearea unei identități de sine și pentru rezolvarea unor probleme sau sarcini. Astfel, admiterea unei paradigme ajută la dezlegarea puzzle-urilor, fără a impune justificarea fundamentului științific, adică devine o platformă comună, bine gândită, oferită mediului științific și profesional, pentru a extinde aria de aplicare a teoriilor, producând o dublă mișcare: de aprofundare și de extindere. Aşa cum afirmă Th. Kuhn, în lucrarea *Structura revoluţiilor ştiinţifice,* „cea mai izbitoare trăsătură (...) e cât de puţin îşi propun oamenii de ştiinţă să producă inovaţii majore, conceptuale sau experimentale (...) în ştiinţa obişnuită (lucrările ştiinţifice de rutină), cu paradigma specifică şi cu scopul de a rezolva anumite enigme; urmată de unele anomalii serioase produse de cercetare, care conduc la o criză; și în final rezolvarea acelei crize prin crearea unei noi paradigme”. Th. Kuhn a găsit o structură simplă şi profundă a științei [4].

Având ca temei concepția lui T. Kuhn, după care ceea ce în mod prioritar determină necesitatea de a purcede la reconstrucții paradigmatice este acordul marii majorități (sociale, dar și științifice) asupra unei stări problematice înregistrate, stabilind și reflectând atitudini față de fenomene, probleme și întrebări considerate relevante, în cazul nostru, avem bine profilat consensul și opinia convergentă a membrilor societății și a mediului academic asupra lipsei de eficacitate a instituțiilor statului și a crizei dreptului. De aceea dreptul are nevoie de fundamente doctrinare solide, pe care să se poată edifica, reconstrui, reafirma, legitima, fapt ce trimite la schimbarea ori revizuirea fundamentului pe care acesta s-a constituit. Schimbarea poate fi determinată de acceptarea reconstrucției paradigmatice și recunoașterea stării de criză, de lipsa de eficacitate (teoretică, tehnică și pragmatică), de necesitatea soluționării multitudinii de probleme sociale și umane. Chiar dacă reconstrucția paradigmatică a dreptului nu va oferi soluții punctuale problemelor particulare, ea va valorifica noi arii de interpretare, punând miza pe simplitate și exactitate.

Printre avantajele reconstrucției paradigmatice a dreptului se înscriu multiple arii de interes științific și practic, precum: Definirea problemelor stringente și identificarea modalităților de soluționare a acestora; Stabilirea legăturilor și interdependențelor între diverse elemente ale sistemului social și sistemul juridic; Implementarea unei noi metodologii de cunoaștere și aplicare a dreptului; Depășirea crizei și conroverselor existente; Validarea și legitimarea dreptului ș.a.

Logica expunerii ne impune încă o întrebare: *Cum poate fi realizată o reconstrucție paradigmatică*? Vom iniția o structurare a răspunsului la această întrebare prin a face referință la unele documente relevante, adoptate la nivel national, chiar dacă atunci când folosim conceptul de *paradigmă științifică a dreptului*, acesta nu poate fi particularizat ori nu-i putem aloca apartenență națională. Cadrul de parteneriat Organizația Națiunilor Unite (ONU)-Republica Moldova pentru dezvoltare durabilă 2018-2022, semnat la 16 mai 2017 [5], reclamă pe toate dimensiunile strategice necesitatea cooperărilor și a abordării consecvente, integrate și responsabile la toate compartimentele. Raportate la acest document, cele patru priorități ale Strategiei naționale

de dezvoltare „Moldova 2030” indică direcția în care poate fi construită paradigma științifică actuală, ce trebuie să conțină: 1) o „abordare intersectorială, holistică și sistematică a mai multor riscuri dinamice, care sunt o provocare în calea eforturilor de dezvoltare a Republicii Moldova, pentru a înțelege mai bine modalitatea în care diferiți factori se intercalează și influențează dezvoltarea de ansamblu; 2) este necesară o teorie fundamentală a schimbării”.

În aceste condiții, încercând inițierea reconstrucției paradigmatice a dreptului, vom opina că un prim pas în această direcție este de a urma sugestia menționată *supra,* conjugând abordări consecvente, integrate și responsabile, axate pe analiza profundă a realității existente printr-un model capabil de a valorifica două axe principale: una ontologică, care pornește de la real/faptic și se orientează spre posibil, de la convențional obiectiv la convențional subiectiv; alta epistemologică, ce parcurge calea de la concret la abstract, de la particular la universal. „Activitatea de documentare vizează, în egală măsură, procesul de creare a dreptului, domeniu în care eforturile cercetătorului se îndreaptă, pe de-o parte, spre cunoaşterea generală a obiectivului viitoarei reglementări juridice, spre identificarea legislaţiei în vigoare, în raport cu care urmează a fi luate decizii privitoare la abrogarea acesteia, la preluarea unor reglementări juridice în noul act normativ sau la rămânerea în vigoare a unora dintre actele normative existente, în tot sau în parte”, susține M. Grigore [6, p.121].

Modelul în cauză, fiind caracterizat de documentare, cercetare și analiză științifică, urmează să producă cunoașterea profundă a realităților care sunt și care urmează a fi reglementate, a izvoarelor și a istoricului legislației, a experiențelor altor state etc. Cu referire la acest din urmă moment, în studiul *Evaluarea capacității de cercetare a instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova* [7, p.5, 66] sunt identificate câteva aspecte problematice în spațiul RM, printre ele fiind menționată ca necesare: a) „creşterea competenţei în domeniul cercetării pentru credibilizarea instituţiei cercetării ştiinţifice, care să contribuie la o creştere a eficienţei şi eficacităţii acesteia”; b) creșterea entropiei, care se datorează lipsei unei strategii naţionale coerente și unitare; c) absența unor obiective pe termen mediu și lung, a unei asumări la nivel naţional a unor priorităţi care să angajeze interesul

public și resursele locale în anumite direcţii de dezvoltare convergente. Dar, probabil, un moment esențial al acestui studiu este recomandarea prin care se consideră imperios necesară „modificarea paradigmei cercetării ştiinţifice, capabilă de a redefini cercetarea și inovarea în contextul întregului complex de activități cu caracter științific ... și a reconfigura cadrul legal”.

Ca rezultat, raportat la modelul de referință de mai sus, dreptul se manifestă ca un instrument universal, utilizat pentru soluționarea unul spectru larg de probleme sociale importante. În fapt, acțiunea dreptului are două surse: una exterioară (condițiile socioculturale, tradițiile, particularitățile geopolitice statale, interese politice etc.; alta interioară, în care își găsește expresie natura, esența dreptului. De aceea, cercetarea va pune în valoare rolul dreptului în dezvoltarea societății, identificarea domeniilor de aplicare, identificarea modului de realizare a funcțiilor, în special a celei de reglementare, precum și a condițiilor care determină acțiunea/inacțiunea, eficiența/ineficiența dreptului în condițiile realităților complexe concrete și în depășirea multiplelor controverse cu care se confruntă omul și societatea. Într-un final, analiza științifică va determina depășirea modului comun de înțelegere a dreptului, operând generalizări, evaluând dimensiuni (doctrinară/teoretico-științifică/pragmatică/etică), contribuind la identificarea direcțiilor de dezvoltare, oferind abordări și soluții originale și inedite, orientate spre depășirea crizei dreptului.

Referințe:

1. ALEXY, R.. *Conceptul și validitatea dreptului.* București: Paralela 45, 2008. 166 p. ISBN 978-973-47-0448-9.
2. HANGA, V. *Calculatoarele în serviciul dreptului*. Bucureşti: Lumina Lex, 1996. 127 p. ISBN 973-9186-81-5
3. Hotarârea Guvernului nr. 401 din 14.08.2019 cu privire la retragerea din Parlament a unui proiect de lege și abrogarea unei hotărâri de Guvern. În: *Monitorul Oficial*, 16.08.2019, nr. 256-259, art. 518. [citat 29.02.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115760&lang=ro
4. HACKIN, I. *50 de ani de Revoluții: Kuhn reexaminat*. Traducere: A. HUTUPANU. [02.09.2019]. Disponibil: https://www.scientia.ro/stiinta-la-minut/48-scurta-istorie-descoperiri-stiintifice/4186-50-de-ani-de-revolutii-kuhn-reexaminat.html

5. *Cadrul de parteneriat Organizația Națiunilor Unite* (ONU) – Republica Moldova pentru dezvoltare durabilă 2018-2022. 16.05.2017. [17.11.2019]. Disponibil: file:///C:/Users/User/Downloads/UNDAF%20Moldova%20RO%20(1).pdf
6. GRIGORE, M. *Tehnica normativă.* Bucureşti: C.H.Beck, 2009. 488 p. ISBN 978-973-115-522-7.
7. BANU, O., CACE, S., CACE, C. et al. *Evaluarea capacității de cercetare a instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova.* Chișinău: Bons Offices, 2013. 100 p. ISBN 978-9975-80-782-1.

*Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional „**Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului”** în cadrul LCȘ „Drept Public Comparat și e-Guvernare”.*